OLIY MA’LUMOT VA DAROMAD O‘RTASIDAGI BOG‘LIQLIK: GLOBAL STATISTIKA VA O‘ZBEKISTON TAJRIBASI

Vohidov Mirsaid Obidjon o’g’li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

Ilmiy rahbar: Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmonov Abduazim Jaliliddinovich

Annotatsiya

Maqolada oliy ta’lim va daromad o‘rtasidagi bog‘liqlik xalqaro hamda O‘zbekiston statistikasi asosida tahlil qilinadi. OECDning 2026-yilgi hisobotidagi daromad ustunligi, AQSh Mehnat statistikasi byurosining 2025-yil ko‘rsatkichlari va O‘zbekiston Milliy statistika qo‘mitasining 2025/2026-o‘quv yiliga oid ma’lumotlari qiyoslanadi. Natijalar oliy ma’lumot odatda yuqoriroq daromad va pastroq ishsizlik bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi, biroq ta’sir mutaxassislik, ko‘nikma, mehnat bozori va mamlakat sharoitiga qarab farqlanadi. O‘zbekistonda oliy ta’lim qamrovi kengayishi bilan birga ta’lim sifati va bitiruvchilar malakasining mehnat bozori talablariga mosligi muhim masalaga aylanmoqda.

Kalit so‘zlar: oliy ta’lim, daromad, inson kapitali, ish haqi, ishsizlik, mehnat bozori, O‘zbekiston.

Аннотация

В статье анализируется взаимосвязь между высшим образованием и доходами на основе международной статистики и данных Узбекистана. Сопоставляются показатели преимущества в заработке из отчёта OECD за 2026 год, данные Бюро трудовой статистики США за 2025 год и сведения Национального комитета по статистике Узбекистана за 2025/2026 учебный год. Результаты показывают, что высшее образование, как правило, связано с более высоким доходом и меньшим уровнем безработицы, однако эффект зависит от специальности, навыков, состояния

рынка труда и особенностей страны. На фоне расширения охвата высшим образованием в Узбекистане особенно важны качество обучения и соответствие квалификации выпускников требованиям рынка труда.

Ключевые слова: высшее образование, доход, человеческий капитал, заработная плата, безработица, рынок труда, Узбекистан.

Abstract

This article examines the relationship between higher education and income using international statistics and data from Uzbekistan. It compares earnings premiums reported in the OECD's 2026 publication, 2025 figures from the U.S. Bureau of Labor Statistics, and Uzbekistan's National Statistics Committee data for the 2025/2026 academic year. The findings indicate that higher education is generally associated with higher earnings and lower unemployment, although the effect varies by field of study, skills, labour-market conditions, and national context. As access to higher education expands in Uzbekistan, education quality and the alignment of graduates' competencies with labour-market demand become increasingly important.

Keywords: higher education, income, human capital, wages, unemployment, labour market, Uzbekistan.

Kirish

Ta'lim inson kapitalini rivojlantiruvchi va mehnat unumdorligiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omildir. Oliy ma'lumot olish ko'pincha kasbiy imkoniyatlar va kelajakdagi daromadni oshirish vositasi sifatida qaraladi. Biroq diplomning iqtisodiy samarasi barcha mamlakatlar, mutaxassisliklar va shaxslar uchun bir xil emas. Ushbu maqolaning maqsadi yangilangan statistik ma'lumotlar asosida oliy ta'limning daromad va bandlik bilan bog'liqligini ko'rib chiqish hamda O'zbekiston tajribasini yoritishdan iborat.

Oliy ta'limning daromadga ta'siri: xalqaro ko'rsatkichlar

OECDning Education at a Glance 2026 hisobotiga ko‘ra, OECD mamlakatlarida to‘liq yil va to‘liq stavkada ishlaydigan oliy ma’lumotli kattalar yuqori o‘rta ta’lim bilan cheklangan xodimlarga nisbatan o‘rtacha 54 foiz ko‘proq daromad oladi. Bu ustunlik yosh guruhlari kesimida ham farqlanadi: 25–34 yoshdagi oliy ma’lumotlilar o‘z tengdoshlaridan o‘rtacha 38 foiz, 45–54 yoshdagilar esa 65 foiz ko‘proq daromad oladi. Bakalavrdan yuqori darajadagi ta’limda tafovut yanada kattalashishi mumkin [1].

Ushbu ko‘rsatkichlar ta’limning daromad bilan ijobiy bog‘liqligini tasdiqlaydi, ammo ular barcha bitiruvchilarning maoshi aynan shu miqdorda oshishini anglatmaydi. OECD qayd etishicha, daromad ustunligi mamlakatlar kesimida sezilarli tafovut qiladi: Daniya, Norvegiya va Shvetsiyada u 25 foiz yoki undan past bo‘lsa, ayrim davlatlarda 100 foizdan yuqori. Farq iqtisodiyot tarkibi, ish haqi tengsizligi, malakali kadrlar taklifi va ta’lim tizimining xususiyatlari bilan izohlanadi [1].

Ta’lim darajasi bilan birga aniq ko‘nikmalar ham muhim. OECD tahlilida yuqori darajadagi matematik savodxonlik va tahliliy ko‘nikmalar daromad bilan bog‘liqligi ko‘rsatiladi. Demak, mehnat bozori faqat diplomni emas, balki uni amalda qo‘llash, muammolarni hal etish va kasbiy vazifalarni bajarish qobiliyatini ham qadrlaydi [1].

AQShda ta’lim darajasi, daromad va ishsizlik

AQSh Mehnat statistikasi byurosining 2025-yil bo‘yicha ma’lumotlari ta’lim darajasi oshishi bilan haftalik median daromad ko‘tarilishi va ishsizlik darajasi pasayishi tendensiyasini ko‘rsatadi. Jadvaldagi ma’lumotlar 25 yosh va undan katta, to‘liq stavkada ishlovchi yollanma xodimlarga tegishli. 2025-yil yillik baholari oktyabr oyidagi ma’lumotlar yig‘ilmagani sababli 11 oylik o‘rtacha ko‘rsatkichlardan tuzilgan; shu bois ularni boshqa yillarning to‘liq yillik o‘rtachalari bilan ehtiyotkorlik bilan qiyoslash lozim [2].

Ta’lim darajasi	Haftalik median daromad (AQSh dollari)	Ishsizlik darajasi

Doktorlik darajasi	2 307	1,8%
Kasbiy daraja	2 294	1,9%
Magistr darajasi	1 876	2,6%
Bakalavr darajasi	1 578	2,8%
Associate darajasi	1 135	3,0%
Kollejda o‘qigan, diplom olmagan	1 062	3,8%
O‘rta maktab diplomi	966	4,3%
O‘rta maktabni tugatmagan	770	6,1%

1-jadval. AQShda ta’lim darajasi bo‘yicha daromad va ishsizlik, 2025-yil. Manba: BLS [2].

Jadvalga ko‘ra, bakalavr darajasiga ega xodimlarning haftalik median daromadi o‘rta maktab diplomi bilan cheklangan xodimlarnikidan qariyb 63 foiz yuqori (1 578 dollar va 966 dollar). Doktorlik darajasida daromad 2 307 dollarni, ishsizlik esa 1,8 foizni tashkil etadi. O‘rta maktabni tugatmaganlar orasida ishsizlik 6,1 foiz bo‘lib, yuqori ta’lim darajalaridagi ko‘rsatkichlardan sezilarli baland. Bu raqamlar ta’lim va bandlik natijalari o‘rtasidagi muntazam bog‘liqlikni ko‘rsatadi, lekin sabab-oqibatni alohida isbotlamaydi [2].

O‘zbekiston tajribasi: oliy ta’lim qamrovining kengayishi

O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida so‘nggi yillarda talabalar soni tez o‘sdi. Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotiga ko‘ra, 2025/2026-o‘quv yili boshida oliy ta’lim tashkilotlarida 1 million 535 ming talaba tahsil olgan. Bu 2024/2025-o‘quv yilidagi 1 million 432,8 ming ko‘rsatkichdan 102,2 ming nafarga yoki 7,1 foizga ko‘p. Talabalar soni 2021/2022-o‘quv yilidagi 808,4 mingdan qariyb ikki baravar oshgan [3].

Talabalar tarkibida 782,9 ming nafar ayol va 752,1 ming nafar erkak qayd etilgan. Oliy ta’limga jalb etilishning kengayishi yoshlarning bilim va kasbiy tayyorgarlik olish imkoniyatlarini ko‘paytiradi. Shu bilan birga, qamrovning o‘sishi o‘quv dasturlarini yangilash, professor-o‘qituvchilar salohiyatini oshirish, amaliyot bilan integratsiyani kuchaytirish va bitiruvchilar bandligini kuzatish kabi vazifalarni dolzarblashtiradi [3].

O‘zbekiston bo‘yicha oliy ma’lumotli va o‘rta ma’lumotli xodimlarning daromadlarini bir xil metodologiya asosida muntazam qiyoslaydigan ochiq ma’lumotlar cheklangan. Shu sababli xalqaro ko‘rsatkichlarni mamlakatga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ko‘chirish to‘g‘ri emas. O‘zbekiston uchun ta’limning iqtisodiy samarasini aniq baholashda bitiruvchilarning ishga joylashishi, ish haqi, mutaxassislik bo‘yicha bandligi, hudud va ish tajribasi kabi omillarni birgalikda o‘rganish zarur.

Tahlil va muhokama

Oliy ma’lumotning iqtisodiy qiymati uchta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishda namoyon bo‘ladi: daromad olish imkoniyatining ortishi, ishsizlik xavfining pasayishi va kasbiy o‘sish uchun kengroq yo‘l ochilishi. Biroq bu natijalar ta’lim sifati, o‘qish yo‘nalishi, amaliy ko‘nikmalar hamda iqtisodiyotning malakali mehnatga bo‘lgan talabiga bog‘liq. Mehnat bozori ehtiyojiga mos bo‘lmagan mutaxassislik yoki amaliy tayyorgarlikning sustligi diplomning daromadga ta’sirini kamaytirishi mumkin.

Statistik bog‘liqlikni sababiy ta’sir bilan tenglashtirmaslik kerak. Daromadga ish tajribasi, ishlangan soatlar, hudud, tarmoq, ijtimoiy-iqtisodiy sharoit va shaxsning boshlang‘ich tayyorgarligi ham ta’sir qiladi. Shu bois oliy ma’lumotli va ma’lumotsiz guruhlarning o‘rtacha daromadlari o‘rtasidagi tafovut ta’limning sof ta’sirini to‘liq ifodalamaydi. Kelgusidagi tadqiqotlarda individual mehnat faoliyati va bitiruvchilar natijalariga oid mikro ma’lumotlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Xulosa

Xalqaro statistik ma’lumotlar oliy ma’lumot odatda yuqoriroq daromad va pastroq ishsizlik bilan bog‘liqligini ko‘rsatadi. Biroq bu ustunlik mamlakat, ta’lim yo‘nalishi,

malaka va mehnat bozori sharoitlariga qarab o‘zgaradi. O‘zbekistonda talabalar sonining jadal o‘sishi ta’lim imkoniyatlarini kengaytirgan bo‘lsa-da, ta’lim sifati va bitiruvchilar ko‘nikmalarining ish beruvchilar talabiga mosligi muhimligicha qolmoqda. Diplomning iqtisodiy samarasini oshirish uchun ta’limni amaliy tajriba, talabgir kompetensiyalar va bandlik natijalari bilan uzviy bog‘lash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] OECD. Education at a Glance 2026: OECD Indicators. Chapter A4: What are the earnings advantages to education? — Paris: OECD Publishing, 2026. — URL: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2026_b4968bbc-en/full-report/what-are-the-earnings-advantages-to-education_61f6b960.html (murojaat sanasi: 28.10.2026).

[2] U.S. Bureau of Labor Statistics. Education pays: Unemployment rates and earnings by educational attainment, 2025. — URL: https://www.bls.gov/emp/tables/unemployment-earnings-education.htm (murojaat sanasi: 28.10.2026).

[3] O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Talabalar soni 1,5 mln nafarga yetdi: ayollar ulushi yuqori. — 17.06.2026. — URL: https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/68786-talabalar-soni-1-5-mln-nafarga-etdi-ajollar-ulushi-yu-ori-4 (murojaat sanasi: 28.10.2026).

[4] O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. 35 yilda O‘zbekistonda talabalar soni qanchaga oshdi? — 20.07.2026. — URL: https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/69269-35-jilda-zbekistonda-talabalar-soni-anchaga-oshdi-4 (murojaat sanasi: 28.10.2026).